

Forhandlinger for lukkede dører i Stortinget

Møte for lukkede dører
mandag den 11 september 1939 kl. 13,45.

President: Hambro.

Dagsorden:

Referat.

Efter forslag fra presidenten besluttedes enstemmig:

1. Møtet holdes for lukkede dører.
2. Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet.

Der referertes:

Kgl. meld. om nøytralitetsrådsgjerder. Hæren og Sjøforsvaret.

Enst.: Sendes spesialkomiteen forsterket med 3 medlemmer av militærkomiteen, oppnevnt av denne.

Protokollen blev oplest uten å foranledige noen bemerkning.

Møtet hevet kl. 13,50.

Møte for lukkede dører
torsdag den 14 september 1939 kl. 17.

President: Hambro.

Dagsorden:

Utgreiing av statsråd Koht.

Presidenten: Møtet foreslåes holdt for lukkede dører. Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer foreslåes gitt adgang til møtet, og det ansees enstemmig bifalt. Videre foreslåes ekspedisjonschef Smith og ekspedisjonschef Bull gitt adgang til møtet — det ansees enstemmig bifalt. Etter konferanse med utenriksministeren foreslåes likeledes pressens representanter etter fortegnelse fra Utenriksdepartementets pressekontor gitt adgang — ingen har uttalt sig derimot, og det ansees enstemmig bifalt.

Statsråd Koht: Det er rimeleg at når Stortinget har kome i hop med tilføre av alt det som går for seg ute i verda i denne tida, so ynskjer det å få ei utgreiing um dei utanrikspolitiske vilkåra som grip so sterkt inn i norsk politikk, og eg skal då no freista på å fortelja i det minste um visse hovudpunkt av det som eg trur kann ha serskild interesse i denne samanheng. Eg må då aller fyrst få lov til å nemna at eg alt frå i vår varskudde Regjeringa um at etter mitt skyn vilde vi få krig ute i verda, krig millom stormaktene, no til hausten. Eg brukte å segja at vi kunde venta denne krigen i september. Når ein så spurde meg kva grunn eg hadde for denne meininga, so må eg vedgå at eg kunde ikkje prova dette med positive grunnar, men det var då sume ting i det minste som gjorde at eg meinte at ein kunde ikkje sleppa frå ein slik krig. Det var det som hende i mars i år, då dei som styrde i Tyskland, gjekk ut over det som dei fyrr hadde sagt dei vilde halda seg til, og la Tsjekko-Slovakia inn under det tyske riket og inn under tysk makt. Det var det som kom til å få so veldig ein verknad på heile den eu-

ropeiske politikken, og serskild førde det til at både Storbritannia og Frankrike kasta seg inn i ei oppvæpning som ein aldri fyrr hadde set maken til. Vi kom den gong inn i ei kappvæpning millom stormaktene som etter mitt skyn måtte føra fram til ein krig, og ikkje berre for di det var slik kappvæpning, men dessutan for di partane i alle dei spursmåla som reiste seg, syntest stå so langt frå kvarandre at det ikkje godt kunde bli anna løysing enn krig. Sjølve oppvæpninga hadde sjølv sagt alt for lenge sidan kome i gang, um ikkje i fullt so svært mål, og vi som hørde til regjeringane i dei små statane, måtte ta støkk av dette og tenkja på um det ikkje skulde vera råd i det minste å få ein stans i sjølve oppvæpninga, få sett grensor for den. Serskilt dei nordiske statane har arbeidt med å få fram spursmålet um avgrensing i væpninga i Folkesambandet i Genève, men det var klårt at gjennom Folkesambandet kunde vi ikkje nå fram, for di tri av dei største stormaktene ikkje var med i Folkesambandet. For min part tok eg so spursmålet upp i fjor i eit møte av dei nordiske utanriksministrane. Eg tok det upp i den forma at eg spurde um ikkje vi frå våre statar kunde venda oss saman til stormaktene og be dei få istand ein internasjonal konferanse der dei skulde dryfta alle dei utanrikspolitiske spursmål med tanke på korleis ein skulde nå fram til nedvæpning, til i det minste ei avspaning millom statane. Etter eg hadde teke dette upp millom dei nordiske utanriksministrane — det var i juli i fjor — tok eg det dagen etter upp i eit møte av utanriksministrar for alle dei statane som ein kallar for Oslo-statane. Der kom det fram den tanken at ein ikkje skulde nøgja seg med dette å halda seg til Oslo-statane, når ein vilde gå til stormaktene, men at ein skulde freista få med alle dei små eller mindre statar i Europa, som berre kunde ha tap av krigen. Eg må vedgå at for min part var eg ikkje noko serleg glad for den tanken, men eg fekk då i det minste av dette møtet ei fullmakt til å venda meg til alle desse mindre statane i Europa, og høyra um dei vilde vera med på slik ein fyrespurnad og slik ei fyreteljing hos dei store maktene. Det rundskrivet som eg sende ut for dette formålet, gjekk ut herifrå den 10 august i fjor. Straks etter veit vi at vi kom upp i heile septemberkrisa, der vi var heilt inne i krigen, so det var ikkje råd den gongen å ta fram denne oppmodinga som vi hadde vilja gjeva. So vart den tanken reist frå andre sidor, at den beste måten kanskje vilde vera at vi, dei små statane, gjekk ein umveg um Sambandsstatane i Amerika, at regjeringa der skulde vera på ein måte ordførar for alle oss, og med den klem som stod

bak slik ei stormakt, skulde venda seg til dei europeiske stormaktene og gjera framlegg um ein nedvæpningskonferanse. So hende det dette at straks etterpå, i november var det vel, braut jødeforfylgjingane laus i Tyskland, og den amerikanske presidenten, Roosevelt, sende ut fråsegner som gjekk svært hardt imot Tyskland i den sak. Det er sjølv sagt ting som vi alle svært godt kann skyna at han gjorde, men det førde i alle tilfelle til at han ikkje lenger kunde vera den mann som ein kunde ha von um vilde få øyre hos *Tyskland* i det minste og dermed vinna fram med ein tanke um ein internasjonal freds- og nedvæpningskonferanse. Medan vi so etterpå millom dei små statane arbeidde med sjølve dette spursmålet um nedvæpning, kom vi fram på våren i år. Då hadde vi den store mars-krisa, då, som De veit, Tyskland øydelagde den Tsjekko-Slovakiske staten, og det var då desse hendingane som dreiv stormaktene inn i denne veldige oppvæpninga slik at ein ikkje lenger kunde få ljod for tanken um nedvæpning. Då var det eg for min part mistvila um at vi i det heile kunde stansa krig her i Europa. Likevel måtte då alle dei som såg korleis dette gjekk for seg, uvilkårleg tenkja på at ein må då likevel freista på alt det ein kann — um det so ser vonlaust ut — og etter kvart som det bar fram mot krisa, trengde den tanken seg fram sterkare og sterkare, og til slutt i august månad var det at den belgiske kongen sende ut sitt skriv til monarkane innanfor Oslo-gruppa — eg segjer monarkane for di han frå fyrsten ikkje vende seg til presidenten i Finland, han vende seg til kongane i dei tri andre nordiska land og til dronninga i Holland og erkehertuginna i Luxembourg — og spurde um regjeringane i desse landa vilde vera med å møtast og dryfta ein fredsappell til folkeopinionen i verda. Forhandlingane um dette førde til eit møte millom ministrane for Oslo-statane i Bryssel den 23 august, og førde til at den belgiske kongen same kvelden gjennom kringkastinga sende ut i verda sin fredsappell. Eg må her nemna at eg for min part hadde meint at ein i dette Bryssel-møtet burde ha gått lenger. Eg gjorde framlegg der um at ein skulde forma denne appellen ikkje berre som ein appell til folkemeininga, men beint fram venda han til regjeringane i dei europeiske statane, soleis at alle i hop skulde vera nøydde til å svara eit ja eller eit nei, um dei vilde vera med på å leggja alle dei stridsspursmåla som då var uppe, fram til dryfting på ein internasjonal konferanse. Det torde dei andre representantane på Bryssel-møtet ikkje vera med på, og det vart då ikkje av noko anna enn denne ålmenne fredsappellen. Men mindre enn ei

veke etterpå var det at den belgiske kongen fekk den hollandske dronninga med på ein appell som vende seg beinveges til dei regjeringane som då nærast var i strid med einannan, med tilbod um å mekla millom dei i striden. Det var då so seint at dei svara på alle sidor at ja, dette er ein vakker tanke — men ingen gjorde noko med sjølve tanken. I millomtida var det at både president Roosevelt og paven hadde sendt ut fredsappellar av same slaget, men ingen av dei hadde slik praktisk form og vende seg med slike praktiska krav til dei regjeringane som var i strid, at dei førde fram til noko resultat. Endeleg den 1 september var det at Mussolini frå Italia sende ut ei oppmoding til desse andre regjeringane som var i strid med einannan, og gjorde framlegg um ein fredskonferanse til å dryfta spursmålet, men då var det for seint, for den 1 september um morgonen kl. 5 var det at den tyske føraren, Hitler, hadde kunnngjort at no vilde han nytta vald mot Polen, og dermed hadde då krigen brote ut. Denne tyske kunnngjeringa um makt mot Polen, har dei på tysk side sjølve streka under, var ikkje det same som krig. Det er berre ein leik med ord, og då dei nordiske regjeringane straks forkynte at dei vilde vera nøytrale i denne konflikten millom Polen og Tyskland, nytta vi alle i hop ordet «krig», og ingen kunne protestera mot det, Tyskland minst av alle, for di Tyskland samstundes gav fråsegn um at det ville respektera nøytraliteten hos dei statane som stod utanfor. Og sjølv sagt, nøytralitet kann ein ikkje tala um når ein ikkje samstundes talar um krig. Det var då den 1 september på den måten krig millom Tyskland og Polen, og tvo dagar etter, sundag den 3 september, var det at vestmaktene gjekk med inn i krigen.

Dei nordiske statane sende då ut sine nøytralitetsfråsegner, fyrst med det same den polsk-tyske krigen hadde teke til, og deretter då vestmaktene hadde kome med. Desse nøytralitetsfråsegnene hadde lege ferdige alt i mange månader. Dei hadde vore dryfte millom dei nordiske regjeringane, for di vi, dermed at vi nytta den same ordlyden, vilde visa fram for verda at vi alle her stod sams um ein klår og grei nøytralitetspolitikk. Spursmålet um nøytralitetspolitikken var til aller sist dryft på det nordiske utanriksministermøtet her i Oslo i dagane 30—31 august. Eg må her kanskje skyta inn ein liten merknad um årsaka til at dette utanriksministermøtet her i Oslo kom til å bli sett ut ein dag, so det kom saman ein dag etter det frå fyrsten var tillyst. Det var ein avtale som gjekk eit par månader tilbake i tida, at dette møtet skulde koma i stand den 29 august, og det vil då segja at dei

utanriksministrane som skulde på ferd hit frå Stockholm og Kjøbenhavn — den finske utanriksministeren hadde kome til Stockholm på fyrehand — måtte reisa derifrå kvelden i fyrevegen. Men just den kvelden den 28 august, var det mange som trudde at då vilde sjølve krigen koma. Dei venta at då vilde Hitler gjera sitt kup mot Polen, for di den kvelden skulde den britiske regjeringa gjeva sitt svar på det som Hitler fyrst hadde vendt seg til regjeringa um, og ein venta seg at dette svaret vilde bli soleis at Hitler straks vilde slå til. Det var grunnen til at dette møtet den kvelden vart avlyst soleis at det ikkje kunde koma i stand neste dagen. Då det so neste morgon viste seg at Hitler ikkje hadde gjort sitt kup, fekk vi i ein fart kalla møtet i hop til neste dagen, og so fekk vi halde dette samrådsmøtet straks fyrr krigen kom.

Eg har nemnt at den tyske regjeringa alt på fyrehand hadde gjeve fråsegner til ei rekkje med land um at ho vilde respektera den nøytraliteten som desse landa vilde halda uppe. Slike fråsegner var gjevne til Belgia, Nederland, Luxembourg og Sveits alt den 26 august. Eit par dagar deretter vart same fråsegna gjeven til Danmark. Til andre land vart denne tyske fråsegna ikkje gjeven fyrr etter krigen hadde brote ut. Det var då til dei næraste grannestatane, dei små landa kring um Tyskland, at fråsegn vart gjeven på fyrehand. Men den gongen Danmark fekk denne fråsegna, dryfte den danske utanriksministeren med den tyske sendemannen i Kjøbenhavn spursmålet um korleis dette skulde visa seg i gjerning at Tyskland vilde respektera nøytraliteten. For i den tyske fråsegna vart det gjort det undanhaldet at um andre statar ikkje respekterte nøytraliteten til Danmark, og soleis at Danmark ikkje kunde gjera motstand mot slikt eit brot på nøytraliteten, vilde den tyske staten like eins kjenna seg fri til å ikkje lenger respektera den danske nøytraliteten. Det viste seg, då dette spursmålet vart dryft i Kjøbenhavn, at det som dei på tysk side serleg var redde for, det var at Storbritannia skulde senda sine fly til hjelp for Polen tvert over Danmark og på den måten krenkja den danske nøytraliteten, og det sa dei på tysk side at det vilde dei ikkje tola. Med tilføra av dette vende so den danske utanriksministeren seg til den britiske sendemannen i Kjøbenhavn og hadde ei dryfting med han, og han fekk då frå den britiske regjeringa ei fråsegn um at Storbritannia ikkje vilde krenkja den danske nøytraliteten på den måten, ikkje vilde senda sine fly over det danske området. På den måten tryggja då Danmark seg til båe sidor. Til andre land, til Noreg, Sverige og andre land, kom den tyske

fråsegna um respekt for nøytraliteten fyrst etter krigen hadde brote ut. Ho kom til oss her i Oslo den 2 september. Det har vore sagt i sume blad, har eg set, at den tyske fråsegna til Noreg hadde ei kvassare form enn til andre land, enn til Danmark til dømes, men det er ikkje rett; det var plent den same ordlyden i alle desse fråsegnene. Det einaste landet som fekk ei fråsegn som ikkje hadde desse vilkår um at Tyskland vilde stå fritt um nøytraliteten vart broten frå andre sidor og dette landet ikkje sjølv kunde verja nøytraliteten sin — det einaste landet som fekk fråsegna i ei mildare form, um De so vil — det var Finland, og det kann vel ha sine politiske grunnar og historiske grunnar, i det tilhøvet som Finland frå eldre tid hadde stått i til Tyskland.

Slike nøytralitetsfråsegner kom då til dei nordiske landa likso vel som til andre land frå Tyskland. Derimot har Storbritannia og Frankrike ikkje gjeve slike fråsegner frå seg fyrr no nyleg siste laurdag den 9 september. Ei fråsegn vart gjeven til Sverige med den grunngevinga at dei i Storbritannia hadde lagt merke til at den svenske pressa hadde kasta ut mistankar mot Storbritannia, at det kanskje ikkje vilde respektera den svenske nøytraliteten, sidan den engelske regjeringa ikkje hadde gjeve noko slag fråsegn um dette. I denne samanhengen må eg nemna at alt dagen fyrr vestmaktene gjekk inn i krigen, var den franske sendemannen i Oslo hos meg, og då nemnde han dette spursmålet um fråsegner um respekt for nøytraliteten. Dei var kunngjorde i blada alle desse fråsegnene som var komne frå den tyske regjeringa, og han spurde um eg for min part vilde rekna det for naudsynt å få slik ei fråsegn frå Frankrike. Til det sa eg at eg ikkje kunde rekna det for naudsynt, eg gjekk ut frå at det var ei mil-lomfolkeleg plikt at ein skulde respektera nøytraliteten hos dei statane som sjølve var nøytrale og sjølve vilde vera nøytrale. Men i dei næraste dagane synte det seg at her i vårt land og reiste spursmålet seg: kvifor kjem ikkje Storbritannia og Frankrike med slik ei fråsegn som Tyskland har gjeve? Eg tok då upp spursmålet med den britiske ministeren — det var den 5 september — då han var hos meg i eit anna ærend som eg skal tala um sidan. Då tok eg upp dette spursmålet med han, og sa at eg meinte at Storbritannia for si eiga skuld burde gjeva slik ei nøytralitetsfråsegn, so det skulde syna seg heilt ålment klårt for alle at Storbritannia vilde respektera nøytraliteten. Han skreiv upp dette og vilde gjeva ei melding um det til regjeringa si, men eg har endå til i dag ikkje høyrte meir um saka.

Eg har mange gonger her fyrr krigen kom, og i sume tilfelle etter krigen hadde brote ut, fått det spursmålet um det no var nokon særskild fåre for den norske nøytraliteten i denne krigen, og eg har då alltid sagt at etter mitt skyn er den *militære* fåren for nøytralitetskrenkjing ikkje so stor denne gongen som han var i krigen 1914—1918, og eg meiner at det er rett. Eg byggjer dette på heile den moderne krigsteknikken, som gjer det mindre naudsynt for dei krigførande å få eit stydjepunkt i vårt land for krigsførsla si. Men når eg har sagt at det var mindre fåre no enn i 1914—18, so vilde eg sjølv sagt ikkje dermed ha sagt at det ingen fåre var, men eg har samstundes meint at det var rett andsynes ålmenta ikkje å segja for mykje um den fåren som kunde vera, for folk har so altfor lett for å verta uppskræmde, det har vi so mange døme på, og eg vilde ikkje vera med å skræma upp folkemeininga her i landet. Men det er klårt, det er noko alle veit, at denne fåren ligg der alltid når det er krig utanfor dørene våre; men som eg sa, eg trur at denne fåren er *mindre* no enn han var i 1914 og dei neste åra, so det på ein måte vil vera lettare for ei norsk regjering no å verja seg mot militær nøytralitetskrenkjing enn det var den gongen. Men so har eg streka sterkt under at fåren for *økonomisk* nøytralitetskrenkjing, fåren for krav til oss som vilde føra oss utanfor nøytraliteten vår, den fåren vilde denne gongen vera endå større enn han var i den fyrre verdskrigen, og det trur eg nok er ein ting alle har mått vera klare over. Og vi har set korleis alle stormaktene på fyrehand har butt seg på å føra ein krig som skulde vera det ein no med eit moderne slagord kallar «totalitær», soleis at all makt blei sett inn berre på det å *vinna* krigen, at ein ikkje vilde kjenna noko umsyn til nokon kant, når det galdt um dette å vinna. Det fyrste og det siste som kvar einaste krigførande stat tenkte på, det var dette å vinna krigen, og då vilde ikkje umsynet til nøytrale statar spela so stor ei rolle. Det er då på det økonomiske området at eg meinte at desse krava vilde koma, og det var eg sjølv sagt ikkje åleine um å meina, det var noko som alle måtte sjå klårt for seg. Det har då mått vera noko av det viktigaste, no når krigen stod for døra, å væpna landet økonomisk so godt som råd var, og det var i samheng med dette at den norske regjeringa den 26 august, soleis 6 dagar fyrr det vart krig, utferda eit ålment utførselsforbod. Dette var i og for seg ikkje meint på å vera vendt mot dei krigførande; men hovudformålet med dette utførselsforbodet var å styrkja landet økonomisk i det indre livet; vi vilde hindra at alt det som vi kunde ha bruk for under ein krig, på fyre-

hand skulde bli ført ut or landet, skulde bli selt eller på annan måte koma utanfor norsk makt. Det synte seg svært fort kor naudsynt det var å ha eit slikt utførselsforbod. Etter framlegg frå — eg tenkjer det var post- eller tolletaten — vart det sett upp eit lite undantak i utførselsforbодet, soleis at pakkor, varor, som var verd til saman mindre enn 50 kronor, skulde ein likevel ikkje turva ha utførselsløyve for, det skulde ein få senda ut fritt. Ein tenkte at slike småting kunde det ikkje vera nokon fåre med. Men det synte seg at det vart sendt slik ei mengd av desse småpakkone, dette vesle holet i utførselsforbодet vart nytta ut i so veldig ein mun, det var slik illojalitet på dette området, so Regjeringa få dagar etter vart nøydd til å taka burt denne avgrensinga i utførselsforbодet. Utførselsforbодet var i forma eit ålment forbod mot utførsel, men likevel soleis at det var sett upp ei liste på varor som ein ikkje turvte søkja licens for, og det var fyrst og fremst alle dei varone som vi naturleg driv utførsel med, og som det ikkje var nokon serskild grunn av umsyn til indre vilkår til å stengja utførsla på.

Det var då den eine tingen som vart gjort frå norsk side på fyrehand med tanke på krigen. Og ein annan ting som vart gjort med det same krigen braut ut, det var den åtvaringa som vart send til dei norske skutone. Det var ei åtvaring um at dei burde no, etter krigen hadde brote ut, for det fyrste søkja inn til norsk hamn eller anna nøytral hamn, og der venta på ordre. Dette vart gjort frå Regjeringa etter sterk oppmoding frå Norges Rederforbund, frå representasjonen for dei norske skipsreidarane. Det var sjølvsagt ikkje dermed meint å leggja ned eit ålment forbod mot ferdsl på dei krigførande landa i framtida. Det var berre ei åtvaring som skulde gjelda i sjølve den stunda, og soleis at ein då kunde betre sjå korleis ein skulde stella seg med skipsfarta. For det måtte alle vita at spursmålet um den norske handelfloten vilde bli eit av dei aller vandaste spursmåla i krigen som kom, og det kunde for so vidt for heile den norske staten, for heile den norske skipsferdsla, vera viktig at so lite som råd var av denne floten låg i hamn hjå dei krigførande.

Tanken om at det økonomiske presset på Noreg vilde koma til å bli sterkt i denne krigen — ein tanke som ein ofte forma soleis at dei krigførande vilde taka til med sitt handelspress no der dei slutta i den fyrre krigen — denne tanken sanna seg mykje fortare enn nokon skulde ha venta. Straks dagen etter krigen hadde brote ut millom Vestmaktene og Tyskland, var det at det kom hit til Oslo ein utsending frå den tyske regjeringa. Han

hadde dagen i fyrevegen vore i Stockholm og dagen fyre det i Kjøbenhavn, og frå Oslo reiste han til Helsingfors. Det var ein mann som fyrr hadde vore tysk sendemann i Kjøbenhavn, soleis at han var kjend i dei nordiske landa, og han kunde millom anna tala dansk. Han var her i Oslo og hadde ein samtale med statsministeren, der eg var til stades, og um det vart det sendt ut ei pressemelding som fortalde at den tyske utsendingen hadde sagt at den tyske regjeringa ynskte i krigen å halda uppe, so vidt som råd var, eit normalt handelssamkvæme med Noreg på den måten at varebyttet skulde halda fram i same omfanget og på same grunnlaget som fyrr. Statsministeren gav då det svaret at det same ynsket hadde den norske regjeringa. Dette var pressemeldinga. Sjølvsagt vart det sagt noko meir i den samtalen. Men heile samtalen gjekk for seg i svært vennskapelege former. Her var ikkje i forma noko slag trugsmål frå tysk side, det var berre eit ynske som vart bore fram. Men det var heilt klårt for oss som var til stades, at bak dette ynsket låg det sjølvsagt den tanken, at um Noreg ikkje vilde halda uppe dette normale samkvæmet med Tyskland, so kunde det føra til konsekvensar, kanskje til mottiltak av eit eller anna slag, frå tysk side. Og denne tyske sendemannen nemnde serskilt, at um Noreg vilde lata sin handel med utlandet koma under kontroll av ei krigførande makt på same måten som Sveits hadde gjort i den fyrre krigen, då vilde dei frå tysk side rekna dette som eit brot på den norske nøytraliteten, so i den fråsegna kann vi då segja at det låg i det minste ei varing, um ein ikkje vil gå so langt som til å kalla det eit trugsmål. Vi ventar no her til Oslo på laurdag som kjem, ein ny utsending frå den tyske regjeringa, som har det formålet å dryfta sume serskilde sidor av handelsamkvæmet millom Tyskland og Noreg. Vi meiner her i vårt land at denne mannen kjem noko for tidleg til å kunna dryfta mange slike serskilde spursmål; for vi står endå midt uppe i grunnleggjingane av den nye administrasjonen for utførselsforbod, for alt det andre økonomiske livet vårt, so vi trur ikkje noko større på at denne nye utsendingen kann få noko praktisk resultat med seg tilbake. Men det er eit vitnemål um kor stor vekt dei på tysk side legg på dette å få halda uppe handelssamkvæmet med vårt land so vel som med dei andre nordiske landa; for denne utsendingen skal etterpå til Stockholm og Kjøbenhavn. Denne gongen kjem utsendingen soleis fyrst til Oslo. Dette var det som har gått for seg i tilhøvet til Tyskland.

Frå England kom den britiske sendeman-

nen i Oslo den 5 september til meg — det var soleis dagen etter den tyske utsendingen hadde vore her — og la fram for meg eit utkast til ein avtale millom Noreg og England um handelsskipnaden millom desse tvo landa i denne krigen. Dette utkastet til avtale gjekk ut på at den norske regjeringa skulde taka på seg å setja upp maksimumskvoter for den norske utførsla til Tyskland. Det var kvoter som ein so i tinging skulde koma til å bli forlikt med den britiske regjeringa um, og so skulde då etterpå den britiske regjeringa kvar einaste månad få greie på kor stor utførsla til Tyskland var, ja ikkje berre til Tyskland, men i det heile til andre land i Europa, soleis at det vilde bli ei form for kontroll over den norske handelen. Til vederlag vilde då den britiske regjeringa lova at ho skulde ikkje på nokon måte hindra innførsel til Noreg av dei varone som vi kunde ha bruk for til næringslivet her heime — på det vilkåret då at desse varone ikkje skulde bli førde ut til andre land. Og den britiske regjeringa lova ikkje berre å lata vera å hindra denne tilførsla, men lova samstundes å gjera sitt beste til å letta tilførsla til Noreg både frå sitt land og frå andre land av slike varor. Innhaldet i dette britiske framlegget, det som dei tenkte seg at vi skulde taka på oss i tilhøvet til Tyskland, det var då, som eg sa, dette med maksimalkvoter for utførsla dit; men det var i ein serskild artikkel i dette utkastet greitt sagt frå at dermed var det ikkje meint å hindra den normale handelen med Tyskland. Ein vilde leggja til grunn, vart det sagt, medeltalet for utførsla vår eller handelen vår med Tyskland i dei siste tri åra, 1936—1938. For så vidt kunde då dette svara til å halda uppe eit normalt handelssamkvæme med Tyskland. Det var soleis i realiteten ikkje noko svært hardt krav til Noreg. Dette, som soleis kom til Noreg den 5 september, vart same dagen, men nokre timar etterpå, gjeve til regjeringa i Kjøbenhavn. Tvo dagar etter, den 7 september, kom plent same framlegget til Sverike, og so kom det i dei neste dagane til Finnland, til Belgia og til Nederland. Dei nordiske regjeringane — det vil då i dette tilfellet segja regjeringane i Noreg, Danmark og Sverike, som fyrst hadde fått det britiske framlegget — fekk høve til å samrå seg med kvarandre um korleis dei skulde svara, og vi var i hovudsaka samde um i kva lei svaret skulde gå. Vi var samde um at vi ynskte ikkje å ha slik ein avtale som den britiske regjeringa her baud fram; men vi vilde leggja fram for England dei faktiske vilkåra for vår utførselshandel og for heile vårt handelssamkvæme med andre land, og serskilt då Tyskland, og det grunnlaget vart då den clearing-

avtalen som vi har med Tyskland, som i hovudsaka let vare gå mot vare, soleis at utførsel og innførsel skal vega eiannan upp. Det er noko, 15 pct., som skal vera i fri valuta, men elles i hovudsaka varemengd mot varemengd. Vi meinte då at når vi kunde påvisa dette for England, so vilde dette vera eit godt nok grunnlag for England til å lita på at vi ikkje vilde halde uppe meir enn det normale handelssamkvæmet med Tyskland, det som for so vidt både Tyskland og England ynskte. Det var då hovudtanken i det svaret som vart gjeve den 12 september frå alle desse tri nordiske landa. Men fyrr vi her i Noreg gav vårt svar, utferda vi for Noreg — likeeins som dei gjorde i Danmark og Sverike — nye utførselsforbod, d.v.s. i forma. Vi tok burt det meste av det som den 26 august var sett på frilista, so det i røynda kom til å bli eit ålment utførselsforbod. Vi let det stå att visse småvaror som ikkje kann spela noka stor rolle. Eg må då nemna — eg gløymde å nemna det i stad — at den britiske regjeringa hadde sendt fram i tillegg til utkastet i avtalen ei liste på dei varone som ho meinte det burde vera utførselsforbod mot, soleis at desse varone berre skulde bli utførde mot licens. Det var då ikkje eit utførselsforbod soleis at varone i det heile ikkje skulde kunna bli utførde, men det var ein licensskipnad som England vilde ha. Denne lista var eins for dei nordiske landa, og kunde ha med mange varor som snart det eine landet, snart det andre landet ikkje utførde; men serskilt frå svensk side vart det lagt stor vekt på at alle dei tri nordiske landa tok med på fyrehand i utførselsforbodet dei store utførselsvarone. Dei var for Noreg og Sverike i nokon mun dei same, det var malm, tremasse, papir. Men for Noreg måtte dessutan der koma med fisk, ei av våre største utførselsvaror. Slik utviding av utførselsforbodet kom då den 9 september. Det skulde bli sett i verk frå mandag den 11te.

Det var eitt spursmål som naturleg måtte reisa seg når ein hadde fyre seg denne tanken um slikt eit ålment utførselsforbod jamvel for dei varone som vi må utføra. Det var dette um ein ikkje her kunde lata staten vera utanfor og visa til avtalar med private næringsorganisasjonar eller skipnader på andre måtar, soleis at staten ikkje fekk ansvaret for heile denne utførsla. Det var eit spursmål som måtte reisa seg. Stortinget hugsar at i den fyrre verdskrigen vart det i stor mun skipa soleis at staten på ein måte skuva næringsorganisasjonane fram fyre seg, soleis at staten ikkje skule stå, i det minste beinveges, med ansvaret i desse vanskelege økonomiske spursmåla. For min part trur eg, og det var meininga i alle desse tri nordiske regjeringa-

ne, at det var umogeleg denne gongen å sleppa frå ansvaret på den måte. Både den tyske og den britiske regjeringa hadde vendt seg beinveges til regjeringa i alle desse landa, og særskilt den britiske regjeringa hadde kravt av dei nordiske regjeringane avtalar som vilde binda utførsla på denne måten. Det vilde vera umogeleg, trur eg, å koma utanom dette. Ein måtte taka ansvaret med det at Regjeringa skulde ha hand over all utførsle, soleis som vi måtte gjera det med dette utførselsforbodet. Men i alle land sytte vi for å ha dette utførselsforbodet i stand fyrr vi gav svaret vårt til den britiske regjeringa, soleis at det var i det minste formelt og statsrettleg klårt at dette gjorde vi ut ifrå omsyn til våre egne vilkår, og ikkje som ein led i ei tinging med Storbritannia.

Vi hugsar nok alle at i den fyrre krigen kunde vi i vårt land, og visseleg i andre nøytrale land òg, ha store vanskar for di dei private på visse måtar fekk hand um det økonomiske tilhøvet vårt til dei krigførande. Det skapte mange vanskar. Det kunde vera ein viss lette for Regjeringa, og ein kunde desavouere desse private, men det var mange vanskar som ein då kom upp i. Og det har synt seg straks no her i vårt land, at her melde det seg vanskar på dette området med ein gong. Det har synt seg i det at private forretningsfolk tok til å fara til dei framande legasjonane, til den tyske og til den britiske, og der bera fram sine ynske, soleis at dei kunde få i stand forretningar for sin vinning, men soleis at ein ikkje kann segja at dei med det tok omsyn til den norske staten og den vurdningen som staten har rett til å krevja. Vi har i desse dagane mått arbeida med å få næringsorganisasjonane til å senda ut til alle medlemene sine ei varing mot å gjera dette, gjera avtaler eller gå med på vilkår for seg sjølve i tilhøvet til desse framande krigførande regjeringane. Sjølve næringsorganisasjonane er det ingen ting vondt å segja um i dette høvet; dei som styrer organisasjonane, skynar svært godt at her gjeld det um å stå i hop, og at ein må verja den nasjonale retten, men diverre dei einskilte medlemene skynar det ikkje alltid alle i hop, so ein har vore nøydd til å gripa inn på denne måten.

Det var dessutan ein serskild grunn for oss til at vi denne gongen ikkje kunde soleis skua dei private næringsorganisasjonane framfyre oss når vi skulde taka upp desse spursmåla um avtalar, og det var det serskilte tilhøvet som vi har til Tyskland gjennom clearingavtalen. For clearingavtalen legg eit ansvar på dei norske statsmaktene, og det kann ein då ikkje koma frå. Og her melde det seg eit reint serskilt spursmål, det var korleis ein

skulde tolka og praktisera clearingavtalen med Tyskland. Clearingavtalen med Tyskland er slik at det er sett upp, som eg sa, 15 pct. som det som kann gå gjennom fri valuta, av resten er det so ein viss part der den tyske regjeringa sjølv kann velja kva slag varor ho vil kjøpa i Noreg, men den største parten, um lag $\frac{3}{4}$, er det slik med at det er sett upp visse mengder av serskilte varor. No har det vore soleis at Tyskland ikkje alltid kunde kjøpa just dei mengdene av desse varone som var sette upp i avtalen, og då har det vore ei rett kurant sak at Tyskland kunde få skifta um og kjøpa andre varor, det har vi ikkje vore so nøgje med her i landet, det galdt berre, i hovudsaka i det minste, um å halda uppe ei normal jamvekt millom ut- og innførsel. Men der er vi no under krigen nøydd til å taka ei strengare tolking, soleis at dei varone som er sette upp i clearingavtalen, som det skal vera faste kvoter eller faste procentar for, må vi halda oss strengt til, og vi må ikkje lata den tyske regjeringa i det minste nokolunde fritt få føra dette kjøpet over på andre varor. På den måten er det at vi gjennom clearingavtalen både har eit band på oss i tilhøvet til Tyskland, eit band på sjølve staten, og samstundes noko som staten må taka omsyn til og rekna med når vi tingar med England um desse vanskelege spursmåla. Det svaret som no Noreg har gjeve til den britiske regjeringa, har vi endå ikkje høyrte noko um frå Storbritannia. Det er godt tenkjeleg — eg trur jamvel at ein må rekna med det — at det kann koma framlegg frå britisk side som fører til ny dryfting, at vi endå ikkje er heilt ferdige med den tinginga med England.

Og serskilt er det eit stort spursmål som ein må koma til heilt serskild dryfting um med England, det er alt det som gjeld skibsfarta, for det var ikkje teke upp i dette britiske framlegget frå 5 september. Men det har vore nemnt no av den britiske sendemannen den 12 september, då eg gav han det norske svaret, og det er naturleg at det må koma upp, for der melder det seg ei heil rekkje med vanskelege spursmål.

Men i det heile er då det som må vera oppgåva for den norske regjeringa i alle desse spursmåla, å stå så sterkt som råd er på dei rettane som vi kan ha til ein nøytral handel, og til ein handel som kan vera slik at vi kann halda uppe her i landet eit normalt arbeidsliv. Det er då ein strid beint fram for livet for oss i alt dette, vi må verja oss so godt vi kann mot alle inngrep; men at inngrepa kjem på ymse måtar, at det blir stramt for oss på mange kantar, må vi vera budde på. Krigen ute i verda må koma til å få sine fylgjor for oss, det kann vi aldri sleppa utanum. Det gjeld då

berre um at vi kann greia oss so langt råd er både med å halda oss utanfor sjølve krigen og med å halda næringslivet, arbeidslivet, her i landet uppe.

I dette samarbeider vi fyrst og fremst med dei andre nordiske landa, og det er med tanke på dette at det no på måndag som kjem blir halde eit møte der statsministrane og utanriksministrane frå alle dei nordiske landa skal møtast. Der er det fyrst og fremst alle desse økonomiske nøytralitetsspørsmåla som vi må tala med einannan um. I 1914 vart dette samarbeidet millom dei nordiske landa innleidd med trikongemøtet i Malmø i desember det året. Sjølv sagt har den tanken vore nemnd denne gongen òg, at kanskje kongane skulde møtast, men det har vi ikkje set nokon slik serskild grunn til denne gongen. I 1914 spurdest det millom anna um det som ein kunde kalla ei dynastisk forsoning millom norderlanda, serskilt ei forsoning millom det norske og det svenske kongehuset, og difor var det naturleg, og alle var glade for, at desse tri kongane den gongen møttest. No er ikkje vilkåra slike, no er det regjeringane, folkerepresentantane, som har å møtast og dryfta desse spørsmåla, og gjennom sitt møte syna fram for verda den nøytralitetsviljen som lever i alle dei nordiske landa.

Attåt dette kann det vera tale um eit meir avgrensa samarbeid med dei andre statane som høyrer med i Oslogruppa. Det er eit samarbeid som aldri kann koma til å bli på same måten intimt, beint fram av geografiske grunnar. Ein kann ikkje halda uppe eit slikt samarbeid med statar som ligg på den andre sida av eit hav der krigen blir førd. Og dessutan, desse andre statane har andre vilkår under sjølve krigen enn vi har. Men likevel kann vi samarbeida um visse ting. Vi kann samarbeida um nøytralitetsprinsipp, soleis at vi so langt råd er held uppe dei same prinsippa mot dei krigførande statane, og vi kann kanskje koma til å ha eit visst samarbeid på det økonomiske umrådet, soleis at ein hjelper kvarandre der det er mogleg. Det har då serskilt frå belgisk side vore eit ynskemål ut at ein kunde få hjelp av den norske handelsfloten, og Belgia har på si side kunna by Norge varor som vi kann ha bruk for, jarn og kol, so det er mogleg at eit slikt samarbeid kann koma i stand innanfor visse grensor. Men dette samarbeidet kann, som eg sa, aldri koma til å bli so intimt, so sterkt som samarbeidet med dei andre nordiske statane. Det er der vi har ein styrke og det er der vi då kann vona på ei betre hjelp til å halda uppe alt det som vi treng til verjemål for det som eg har kalla den økonomiske nøytraliteten.

Presidenten: Presidenten tør spørre om nogen ønsker ordet i anledning av utenriksministerens redegjørelse.

Førre: Blir redegjørelsen ikke utlagt som vanlig for å behandles i et senere møte?

Presidenten: Utenriksministerens redegjørelse har aldri vært utlagt, men har i visse tilfelle vært besluttet oversendt til utenriks- og konstitusjonskomiteen, som så har avgitt formell innstilling om den. Jeg skulde anse dette siste som mindre tjenlig i dette tilfelle. Utenriksministeren har tidligere i møte i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite gitt de opplysninger som inneholdes her; og under forhold som de nuværende anser presidenten det for særdeles lite ønskelig å trykke meddelelser av hemmelig art. Det som har vært gjort i slike tilfelle, det er at det stenoграфiske referat har vært utlagt på Stortingets kontor, hvor de representanter som har ønsket å gjøre sig bekjent med det, har hatt adgang til å gå igjennem det.

Førre: Jeg har ikke noget å bemerke til selve den redegjørelse som nu er avgitt av utenriksministeren, men jeg vil gjerne gjøre den fungerende president og flere av partiførerne oppmerksom på at det neppe er god politikk å stå i åpne møter i Stortinget og fortelle det norske folk at under den nye krig som nu er brutt ut, må man være forberedt på at Norge vil bli stillet meget ugunstigere enn under den forrige krig. Det er ikke bare det at man dermed kan skape uro i folket, men det kan opfattes som en innbydelse til de krigførende til å stramme vilkårene for Norges vedkommende, fordi nasjonen er klar over eller er forberedt på og innstillet på å bli stillet under ugunstigere vilkår enn under den forrige krig. Både hr. Hambro og, såvidt jeg erindrer, også hr. Mowinckel var inne på denne side av spørsmålet under trontaledebatten, og jeg er forundret over at menn av så store dimensjoner, spesielt hr. Mowinckel, som jo har vært utenriksminister i mange år, kunde få sig til å komme med uttalelser av denne art. Jeg tror det er riktig både for Stortingets vedkommende og for vår presse at man er måteholdne når det gjelder å skildre de skjerpede vilkår som man mener kan ventes under denne krig.

Joh. Ludw. Mowinckel: Der er en del spørsmål som melder sig nu når denne sak er bragt frem for lukkede dører. Det er gitt at det er den økonomiske politikk, handelspolitikken, det trykk som vi sikkert der blir utsatt for fra begge sider, som også denne gang blir

det vanskelige, og det er jo naturlig at Regjeringen er fullt opmerksom på dette.

Utenriksministeren var inne på også den rent politiske side av vår nøytrale stilling og mente der å kunne se mere rolig på forholdet enn man kunde forrige gang. Han trodde at risikoen denne gang var mindre. Jeg vilde ønske han hadde rett, men det er noget i denne forbindelse som gjør at det er ikke så sikkert han har rett. Storbritannias viktigste oppgave blir naturligvis nu å stoppe kampen mot dets handelsflåte. Allerede første uke har det lyktes tyske u-båter å skyte ned ikke mindre enn 70 000 tonn britisk handelstonnasje, og Chamberlain sa i underhuset at det var en ganske stor toll Storbritannia her hadde måttet betale. Nu gjelder dette u-båter som driver vesentlig på Atlanterhavet, og som utvilsomt har moderskib med sig til sin forsyning, hvad også Chamberlain tydelig lot forstå, så det kan vel gå nogen tid før deres evne til å arbeide er uttømt. Men en gang vil det være slutt, og disse u-båter må søke tilbake til den eneste basis de har, nemlig deres egen sjøkrigshavn ved Nordsjøen, og da vil de naturligvis søkes erstattet med nye og vel-forsynte u-båter. Men det er her Englands oppgave er den største og den vanskeligste: å snøre til utgangene til Atlanterhavet. Hvad Kanalen angår er dette lett gjort, hvad Nordsjøen angår er det naturligvis verre. Engelskmennene nådde meget langt på slutten av verdenskrigen, men de var ikke tilfredse med det resultat de opnådde, og de stilte da krav til Norge som jo i høi grad gikk på vår nøytrale stilling løs. Som det vil erindres, blev de krav tilgodesett på en måte under nøytrale former, men også bare på en måte. Når ikke det medførte vanskeligheter fra den annen side, skyldtes det vel kanskje vesentlig den omstendighet at Tyskland var næsten ferdig da dette siste stengeforsøk fra britisk side fant sted. Men nettopp det vi da oplevde, gjør at den mulighet melder sig at Storbritannia kanskje atter vil gjøre et forsøk på å stenge u-båtene inne ved hjelp av vårt territoriale farvann. Det gikk jo så langt den gang at den britiske flåte likefrem hadde fått det oppdrag å stenge, men flåten protesterte meget kraftig, og den protest blev det tatt hensyn til, og man kom da til den nøytrale form for stenging som blev fulgt. Den nøytrale form gikk ut på at vi selv sperret det løp det her var tale om. Det er ikke fjernt å tenke sig at et slikt spørsmål kan reise sig igjen, at en slik anmodning kan stilles til oss om atter å sperre vårt territoriale farvann for u-båter. Vel, man kan si: la det spørsmål komme, og vi får se hvorledes vi skal stille oss overfor det da. Det kan være riktig nok, men jeg har dradd det

frem i anledning av utenriksministerens betraktninger om at han så roligere og med mindre engstelse på den militærpolitiske nøytralitetsstilling enn forrige gang.

Det som naturligvis blir hovedsaken, blir vår egen stilling på havet, og der har det i den første uke som er gått, vært en nervøsitet på norsk side som ikke har vært begrunnet. Man opførte sig øieblikkelig som om en ubegrenset u-båtkrig fortsatte på samme måte som da verdenskrigen sluttet. Dette var en bedrøvelig nervøsitet, som i høi grad har virket dårlig på vår handelsflåte og på våre sjøfolk. Dette er ikke sagt som nogen bebreidelse, det er bare for å konstatere et faktum; for skylden for den nervøsitet ligger ikke hos Regjeringen, den ligger hos Rederforbundet og Krigsforsikringen ene og alene, det var de som tapte hodet; men jeg drar det frem fordi denne overdrevne engstelse, denne ubegrunnede nervøsitet, den underfyres tildels ennu. Vi ser gang på gang i pressen nokså ukontrollert og ukritisk fremsatte meddelelser fra Tyskland eller fra annet sted om f. eks. ubegrenset u-båtkrig. Der stod i forgårs i «Sjøfartstidende» efter «Morgenavisen» i Bergen en samtale som var blitt ført med en eller annen, som det blev sagt, tysk embedsmann, og denne tyske embedsmann hadde sagt at en helt ubegrenset u-båtkrig var igang. Det hadde vært heldig om et slikt intervju ikke var blitt inntatt før man hadde undersøkt saken nærmere på ansvarlig hold. I virkeligheten har stillingen inntil idag vært den at der overhodet ikke har eksistert noget som helst som kan kalles for ubegrenset u-båtkrig. Det har vært en krig mot fiendens handelsskib, hverken mer eller mindre. Tyske u-båter har skutt ned alle skib under britisk flagg, men heller ikke mer enn det. Der har ikke, mig bekjent, vært gjort noget som helst inngrep like overfor den nøytrale skibsfart fra tysk side, men derimot nogen ganger fra britisk side. Sådan har stillingen vært inntil idag.

Nu kommer meddelelsen om de tyske kontrabanderegler, og det synes å fremgå av den at Tyskland gjør til kontrabande akkurat det samme som England har gjort til kontrabande, såvel ubetinget som betinget kontrabande. Et spørsmål som det vilde være overmåte interessant å få rede på, er hvorledes Tyskland nu vil stille sig til nøytrale skib som fører kontrabande av den ene eller den annen art. Hittil synes Tyskland å ha fastholdt det prinsipp at det fører krigen på havet overensstemmende med de internasjonale regler. Det vil igjen si at det varsler skib og foretar undersøkelse av skib, og først når den undersøkelse viser at skibet fører kontrabande, skri- der Tyskland inn mot skibet. Dessverre må

Tyskland skride inn på en annen måte enn England, som kan føre skibet til havn til undersøkelse, til dom og konfiskasjon av last og eventuelt også skib. Tyskland må gå frem på den måten at u-båten skyter skibet ned, det må vi være forberedt på. Men spørsmålet er hvorledes Tyskland vil stille sig like overfor skib med betinget kontrabande, om også da skibet uten videre vil bli skutt ned. Sådanne er altså stillingen like overfor skibsfarten idag. også etter det nye truende kommuniqué som er utsendt, vil Tyskland forholde sig slik at det visstnok skyter skib med kontrabande ned, men etter iakttagelse av de internasjonale regler like overfor skibet og mannskapet og etter fornøden undersøkelse. Viser det sig så at skibet er f.eks. fra nøytral havn til nøytral havn, så vil det ikke bli nedskutt, men vil bli frigitt og kan fortsette sin reise. Slik er det idag. Hvor lenge dette vil vare, vet ingen. Vi må naturligvis være forberedt på at en god dag kunngjør Tyskland på samme måte som sist at Storbritannia er blokkert og omgitt av en faresone, hvor det skyter ethvert skib ned. Men i det øieblikk det skjer, forlater Tyskland de internasjonale overenskomster på dette område, og det har det altså hittil ikke gjort.

Nu, selv om det skjer, kan vi kanskje se litt roligere på dette enn vi var nødt til å gjøre forrige gang, idet alt tyder på at England er ganske anderledes forberedt på å ta imot en u-båtkrig enn tidligere. Formodentlig vil engelskmennene meget snart gå over til konvoisystemet, samle de skib som skal til England, sammen på nærmere bestemte steder og så under krigsskibledsagelse føre dem til britisk havn. Her reiser et spørsmål sig: Kan det sies å være stridende mot vår nøytralitet at et norsk skib som fører, la oss si, ubetinget kontrabande til England, går under britisk konvoi for å nå sikkert frem? Det kan neppe være brudd på vår nøytralitet, hvis det kommer til en ubegrenset u-båtkrig, men kan det karakteriseres som brudd på vår nøytralitet så lenge Tyskland følger de internasjonale regler og søker kun å skade skibet etter at det er varslet og undersøkt, og mannskapet gitt anledning til å redde sig? Personlig skulde jeg tro at med den fare som skib og ladning er utsatt for, selv om disse hensyn blir tatt, må det være tillatt også for et nøytralt land å gå i konvoi og få den beskyttelse av det land til hvilket varen var bestemt, som et konvoisystem representerer. Det er imidlertid et spørsmål som i tide fortjener overveielse.

Der er en ting til med hensyn til skibsfarten, og det er at den naturligvis må søke å opprettholde forbindelsen med begge krigførende land. Også hvor det gjelder forbindel-

sen med Tyskland, løper den risiko; den løper den risiko å bli bordet av britisk skib, bli ført til havn, bli dømt for å føre kontrabande osv. Men av hensyn til den upartiske objektivitet som det er så ønskelig at nettopp vår skibsfart iakttar, synes jeg det sier sig selv, at hvor vi kan føre last til Tyskland, der må vi også gjøre det. Det tror jeg også er den almindelige opfatning innen skibsfartskretser, på samme måte som jeg vet at det også er opfatningen innenfor Regjeringen. Men her kan man naturligvis risikere at den annen part kan gjøre innvendinger, kan legge oss vanskeligheter i veien fordi vi betjener fienden. Det vilde naturligvis være ønskelig om man på disse viktige områder kunde få nogenlunde klare opplysninger om hvor man hadde begge krigførende parter, slik at vi med mindre uvisshet enn tilfellet ennu er, kunde søke å opprettholde lovlig trafikk med begge parter.

Skibsflåten er naturligvis et veldig aktivum for oss, men den er også en betraktelig fare. Det er ikke tvil om, til tross for at de utsendinger som Tyskland har hatt her, og som har talt med stats- og utenriksminister, visstnok ikke uttrykkelig har nevnt handelsflåten, at Tyskland i høi grad har sitt blikk vendt på vår handelsflåte, og formodentlig nokså lett vil kunne beskyldes oss for at det vi foretar med handelsflåten, ikke er nøytralt. Det er slikt vi må være forberedt på. Men derfor må vi også på den annen side være forsiktige når vi skal søke å innkassere de fordeler som skibsflåtens store aktiva bringer oss, at det ikke på nogen måte direkte får uttrykk i nogen slags overenskomst eller lignende, hvorved vi stiller flåten til den ene parts disposisjon. England må forstå at den omstendelighet at vår flåte seiler på alle hav og med alle land, i og for sig representerer en så stor fordel for England, at det må ta visse hensyn til våre vanskeligheter og til våre behov. Under den forrige krig gikk vi, tvunget av omstendighetene, av u-båtene, av nedskytningene, av alle de ofre det bragte, til en avtale med England av en nokså utpreget formell art, som det ikke vilde være så ønskelig at vi gikk til denne gang, med mindre vi kommer i en slik tvangssituasjon at det blir helt nødvendig.

Det det gjelder nu, er at flåten holdes gående, og jeg vil i den forbindelse si at jeg vilde ønske at våre sjøfolk også var fullt opmerksomme på hvor nødvendig det er — ikke for rederne, ikke for skibene, men for hele landet, at vår flåte seiler. Jeg finner det rimelig og naturlig at sjøfolkene under disse omstendigheter vil ha full sikkerhet for at deres efterlatte er helt betrygget i tilfelle av at ulykken skjer; jeg føler det også naturlig at de for-

langer høiere hyrer — ja, jeg finner det ikke unaturlig at de også forlanger høiere hyrer for de farvann som ikke kan sies å være krigsfarvann, av den simple grunn at jeg finner det rimelig at også de folk som ikke går i de mer eller mindre farlige farvann, men som allikevel gjør landet en tjeneste ved å seile, får andel i den godtgjørelse som de får som går i disse krigsfarvann. Men sjøfolkene må huske på at for sterke krav vil belaste flåten så sterkt at det simpelthen kan bli vanskelig for den å seile. Forholdet er jo nemlig det at Storbritannia tvangsseiler sin flåte. Der er det ikke tale om store tillegg, sammenlignet med de tillegg som kreves her; og hvad fraktene angår, holder Storbritannia frakter som ikke vilde kunne dekke de utgifter som vår krigsforsikring og våre hyrer nu betinger. Krigsforsikringen i Storbritannia er ordnet på en ganske annen måte. Det er nærmest en statsforsikring, som ikke pålegger rederne de omkostninger som krigsforsikringen her nødvendiggjør. Slik er altså flåtens stilling idag. Og det jeg gjerne vilde ha frem, ikke minst fordi pressen idag er representert innenfor disse fire vegger, er at man nu bør følge utviklingen med opmerksomhet, men at man ikke diskonterer uhygger som ennå ikke er tilstede. De kommer kanskje tidnok, men la oss ikke gjøre folk mere urolige på dette område enn nødvendig, for folk har slik bedrøvelig erindring fra sist.

Så er det vår almindelige handel, våre almindelige tilførsler, og der vil naturligvis det at vi kan drive handel med begge krigførende makter spille en stor rolle, og jeg håper at det vil lykkes å gjøre begge parter forståelig at vi *må* handle med dem begge, og at det ikke er et urimelig forlangende like overfor et nøytralt land at vi søker å opprettholde handelen med begge parter. Og der er det noget som man ikke minst må arbeide på å gjøre England begripelig, fordi Tyskland her synes å ha tilspisset sin oppmerksomhet adskillig mer enn forrige gang. Vi har jo varer som nu kommer inn under kategorien «betinget kontrabande», matvarer, hvis eksport for oss spiller en kolossal rolle, og hvor Tyskland til dels er vår beste kunde. Jeg mener fisken. Fiskeriene har jo i mange år vært et av våre tyngste og vanskeligste problemer, men det blir ikke lettere nu. Hvis det skal lykkes Storbritannia som sist simpelthen å fremtvinge at vår fisk ikke kan eksporteres til Tyskland, da kommer vi op i en meget vanskelig situasjon. Sist kjøpte Storbritannia fisken op, en løsning som var alt annet enn tilfredsstillende, selv om den bragte oss økonomiske lettelser, en løsning som jeg inderlig ønsker vi ikke skal komme op i ennå en gang.

Men da må man søke å få Storbritannia til å forstå at vi er nødt til å selge en meget stor del av vår fisk til Tyskland. Formodentlig vil Storbritannia gjøre et lignende forsøk som de gjorde sist, og si at de varer de selger til oss, og som er nødvendige for at fiskeriene kan fortsette — kull, olje og også direkte fangstredskaper — ikke skal brukes til å fange fisk som går til Tyskland. Men da melder det spørsmål sig om ikke Tyskland selv i stor utstrekning kan skaffe oss de nødvendige arbeidsmidler til å holde handelen med Tyskland vedlike. Jeg skulde tro at det ikke var vanskelig å skaffe kull, men olje blir det verre med. Oljen får vi jo imidlertid ikke fra England, men fra land som ennå er nøytrale. Dette forhold med fiskeriene er noget som meget hurtig blir akutt, og kunde Regjeringen på dette område få en overenskomst i stand, vilde det være overmåde gledelig, og jeg skulde tro, eller jeg kan si at jeg håper at det kanskje vil ligge litt lettere an å få en slik overenskomst i stand nogenlunde hurtig, før motsetningen og bitterheten på handelskrigens område blir ennå større enn den er idag. Nu må ingen tro at jeg mener at dette er lett, at dette er liketil, for det tror jeg slett ikke. Jeg tror at på dette område står Regjeringen overfor de aller vanskeligste problemer den overhodet har stått overfor, men jeg mener at det er nødvendig — eller iallfall ønskelig — at dette dras frem når vi nu debatterer disse spørsmål for lukkede dører, og det er derfor jeg har funnet det riktig å nevne det jeg her har nevnt.

Kårbø: Etter den siste delen av det hr. Mo-winckel sa kunde eg gjerne ha late vera å taka ordet; men når eg har bede um det, vil eg likevel nytta høvet til å segja nokre få ord. Alle er truleg samde um at fiskerinæringa vert den næringa her hjå oss som snarast vil koma i vanskar på grunn av krigen, og innan fiskerinæringa vert det truleg vintersildfisket som vert fyrst og hardast råma. I den stilling eg står til dette, er det derfor naturleg for meg å beda um å få segja nokre ord ved dette høvet. Utanriksministeren nemnde det som hadde vore grunnen til at ein hadde gått til eksportforbod for fisk og sild, og eg er takksam for desse opplysningane. Det hadde truleg vore lettare og betre for oss å halda fiskeria utanum politikken dersom ein hadde kunna gå fram etter den lina at umsetninga heilt var driven av dei private; men etter det som er opplyst av utanriksministeren, var det truleg ikkje lett å koma utanum dette.

Det som gjev meg otte for sildefiskeria, er tilhøvet millom Tyskland og England. Frå den fyrre krigen har me den røynsla at dei frå

fyrst av tok til å kjøpe opp for einannan. Spørsmålet er um dei tek det same standpunktet no. Det neste spørsmålet er um dei vil leggja klausul på dei varone som me treng til fiskarfloten. Båe desse ting er det som vil skapa dei største vanskar og som me må freiste å koma utanum. For sildefisket er Tyskland den absolutt største og beste marknaden. Me selde i fjor til Tyskland over 60 pct. av det me fiska av stor- og vårsild. Me leverte soleis 700 000 hl. fersk sild og 300 000 sekker sildemjøl. At dette landet vil setja ikkje så lite inn på å få sine kjøp hos oss ogso i år av denne vara, har eg eit godt prov på i den ting at det alt den 2 september i år vart sendt frå Tyskland 7 mann hit opp til Noreg. Dei har slege seg ned i ymse byar på kysten og skal vera der framover for å halde uppe handelen, særleg då fersksildhandelen. Noregs sildesalslag fekk eit skriv um dette som er dagsett alt den 2 september. Det viser den store interesse dei har.

Det som eg serleg vilde peika på, var dette: I tilfelle England slo inn på den vegen som har vore nemnt i avisene, og leggja klausul på kol og andre varor som skal gå til oss, um så gale skulde henda, vil eg beda um at Regjeringa freistar å reservera kol til vår fiskarflote av dei lager ein no har, og som det ikkje er slik klausul på. — Dinæst vil eg minna um at under den fyrre krigen vart det til slutt slik at all eksport av vår vintersild vart stogga. Skulde dette henda ogso under denne krigen, skynar alle at det vil råma ein stor del av folket vårt hardt. I dette fisket er det 25 000 mann med i sjølve fisket, og til det kjem alle dei som er med i arbeidet med tilverknaden og eksporten. Dersom dette fisket skulde stoppa opp fordi eksporten vart stansa, må det etter mi meining verta gjort noko av staten. Fyrre gongen veit me at ein gjekk til at staten kjøpte opp silda. Um ein skal gå den vegen i eit liknande tilfelle no torer eg ikkje segja.

Eg vil for resten ikkje her freista å skissera opp noko som helst av rådgerder i samanheng med denne saka; eg vil berre beda um at desse spørsmåla vert tekne opp til dryfting snarast råd er, at dei vert tekne opp til dryfting saman med dei interesserte, millom Sildesalslaget, eksportørane, Fiskeridirektoratet og departementet, og at ein i god tid arbeider ut planar som kann setjast i verk etter som utviklinga går fram. Det vanlege for oss i Sildesalslaget er at me i dei fyrste dagane av oktober — sume år har me alt teke til i september — har teke opp arbeidet, og tingingar har kome i stand millom oss og dei tyske kjøparane og ogso kjøparar frå andre land. Det hastar soleis å få klårleik i desse spørsmåla

og å ordna dei på beste måten. — Eg vil slutta med endå ein gong å beda um at desse spørsmåla, som eg er klår over at Riksstyret er merksom på, vert tekne opp til dryfting so snart som råd er; for etter mi meining er dei sopass vanskelege at skal ein få dei klårlagde, treng ein å taka dei opp i god tid.

Stray: Det som gjorde at jeg begjærte ordet, var egentlig presidentens bemerkning om at han ikke fant det nødvendig denne gang å oversende utenriksministerens redegjørelse til utenriks- og konstitusjonskomiteen til behandling på vanlig måte, og at det heller ikke var nødvendig å utlegge den, slik at den kunde bli diskutert i et senere møte i Stortinget. Presidenten meddelte samtidig at Stortingets utenriks- og konstitusjonskomité hadde fått alle nødvendige opplysninger av utenriksministeren efter hvert som utviklingen var fått fremover, og dermed mente han åbenbart at allting var i god orden. Jeg deler ikke denne presidentens anskuelse. Det er ikke tilfredsstillende for de andre medlemmer av Stortinget at bare utenrikskomiteen underhånden får enkelte meddelelser. Det kan jo være meddelelser av den natur at det kanskje ikke er på sin plass eller formålstjenlig at de, for øieblikket i hvert fall, gis til en så stor forsamling som Stortinget. Men når Stortinget først er kalt sammen i denne kritiske og vanskelige tid, og når vi her i Stortinget får en redegjørelse om de spørsmål som er de mest centrale i vårt politiske liv idag og som griper inn på så mange felter, så bør det være anledning til å se litt nærmere på den, og eventuelt komme med de bemerkninger den gir anledning til. Vi har jo hatt det slik her i landet at når det har gjeldt utenrikspolitikken, selv om det er utenrikspolitikk som griper så sterkt inn i det indrepolitiske, det økonomiske og sociale liv, som den gjør idag, så skal dette emne være tabu her i Stortinget. Men det bør det blir slutt på. Og særlig når saken først er lagt frem i et hemmelig møte, og den også kan behandles videre i et hemmelig møte, så bør det gis anledning til det — ikke fordi at vi egentlig kan gi Regjeringen noen direktiver her, for det er klart at i så vanskelige spørsmål, hvor det ofte gjelder å handle raskt, kan ikke en så stor forsamling ha noen ledelse i den daglige utenrikspolitikk, men vi kan ha spørsmål å bringe frem som interesserer oss allesammen, og som det er nødvendig å bringe frem for vår utenriksledelse. Jeg har ikke vært forberedt på å ta de spørsmål som jeg hadde tenkt å fremkomme med, op idag på basis av utenriksministerens redegjørelse, fordi den er kommet så fort på mig at jeg har ikke fått utarbeidet det slik

som jeg vilde ha det, men det er da et par ting jeg vil få lov å nevne allikevel.

Jeg vil for det første komplimentere utenriksministeren med den klare og greie redegjørelse han har gitt, og jeg vil få lov å si at jeg tror nok folk ut over landet — så vidt de har kunnet følge med i disse ting — synes at den norske utenriksledelse i samarbeide med de andre nordiske land, og også med Oslostatene forøvrig, har gått frem på en så forstandig måte som man kunde måtte ønske sig det, når det har gjeldt de offisielle nøytralitetserklæringer og hele vår offisielle stilling til de krigførende makter. Jeg kan ikke se at det hvad den side av saken angår, er grunn til å fremkomme med nogen kritikk. Jeg tror med andre ord ikke der kunde være forholdt stort anderledes enn det har vært forholdt. Men der melder sig jo mange andre spørsmål i denne forbindelse som det kunde være av interesse å få noen opplysninger om. Jeg vil for mitt eget distrikts vedkommende få lov til å si at vi der allerede har oplevet nøytralitetskrenkelser som ikke er kommet så særlig offentlig frem, men som er der. Vi har u-båter fra de krigførende land inn under kysten, innenfor tremils-grensen, vi har fiendtlige fly innenfor tremils-grensen. Folk er jo interessert i spørsmålet om Regjeringen foretar noget i den anledning. For det er ganske klart at hvis disse krenkelser fortsetter, kan man ikke i lengden regne med at den annen krigførende part fortsatt vil bli uvitende om dem.

Så er det er par andre bemerkninger. Det har sett slik ut — og representanten Mowinckel har også gitt uttrykk for det både i det forrige møte og i dette — at folk har sett nokså pessimistisk på næringslivet og arbeidslivets stilling. Folk er blitt litt lamslått fordi det har sett mørkt ut til å begynne med. Men det gjelder å forsøke å holde arbeidslivet i gang og også å utnytte de chanser som den nuværende situasjon gir — ikke utnytte dem på en utilbørlig måte, men så langt som vi forsvarlig kan gjøre det. Vi skal jo holde vårt arbeidsliv i gang, vi skal holde vår økonomi i orden, vi skal forsøke å skaffe oss de varer vi trenger, og også tilføre andre land de varer vi kan produsere. Nettopp vår handelspolitikk kan bli helt avgjørende for om vårt arbeidsliv i det hele tatt kan holdes i gang, og da er det også, som hr. Mowinckel sa, i første rekke skibsfarten som det blir spørsmål om. Det er mange folk — bare tenk på våre sjøfolk — som kommer op i vanskelige situasjoner når det gjelder vår skibsfart. De spør: Har Regjeringen gjort noget, og kan den gjøre noget for å sikre de norske skib og alle de norske sjøfolks liv som nu blir utsatt for fare? Under

den forrige krig hadde vi et konvoisystem, eller rettere: vi fikk efterhånden etablert et konvoisystem som sikret oss mot angrep fra u-båtene. Det ble etablert i samarbeide med England. Vi har vel ikke skib eller utstyr til å lage nogen beskyttelse for konvoier. Det er spørsmål om Regjeringen har tenkt på å få noget slikt i stand nu. Jeg forstod den ærede utenriksminister slik at det fra England allerede var kommet et tilbud i den retning, som man ennu ikke hadde gått nærmere inn på, men som var under behandling.

Jeg vil i samme forbindelse — når vi taler om å sikre og beskytte vår skibsfart — henlede Regjeringens oppmerksomhet på et spørsmål: Det er kommet mig for øre fra mit eget distrikt at der finnes ikke så få spioner her i landet idag. Jeg har fått meldinger — og jeg har ladt dem gå videre til rette vedkommende — om at der er folk som fører en utstrakt korrespondanse, også telegramveksling, med andre land, og som er meget ivrige efter å erholde opplysninger nettopp om de norske fartøier. Vi hadde den samme historien under den forrige krig. Her må Regjeringen kunne gripe inn med kraftig hånd; vi må ikke risikere om igjen at der her i landet skal sitte folk som furnerer andre staters myndigheter med opplysninger om hvordan de norske skib beveger sig, deres ankomst- og avgangssted osv. Forholdene er så pass gjennomsluttede her i landet at det skulle kunne gå an i hvert fall å sette en stopper for den trafikk. Jeg har, som sagt, hørt tale om tilfelle som tyder på at den ikke er stoppet idag.

Det er som sagt en rekke av de handelspolitiske spørsmål utenriksministeren nevnte, som nettopp griper inn i det centrale når det gjelder å holde vårt arbeidsliv i gang. Og det kunde være flere ting å bemerke i den forbindelse, men jeg kan ikke gjøre det nu på stående fot, for jeg fikk ikke et så sikkert inntrykk av alt hvad utenriksministeren sa — det var litt vanskelig å høre det der hvor jeg satt — at jeg kan komme med bemerkninger til hans redegjørelse; men jeg får forhåpentlig anledning til å komme tilbake til den senere. Jeg vet ikke hvad presidenten har tenkt sig, om han har tenkt sig at denne sak skal bli avsluttet med den debatt som føres her idag.

Presidenten: Presidenten vil gjøre hr. Stray oppmerksom på at det neppe kan sies å være nogen vanlig praksis at redegjørelser fra utenriksministeren oversendes en komite. I de aller siste år har det i særlige tilfeller og på initiativ av den fungerende president hendt at disse redegjørelser har vært oversendt til utenriks- og konstitusjonskomiteen

til avgivelse av en innstilling. Det er en helt ny praksis, og den har vært fulgt hvor særlige forhold har gjort det naturlig. Den utvidede utenrikskomite er instituert med tanke på ekstraordinære anledninger, og det heter i Stortingets reglement, at dens «oppgave er med regjeringen å drøfte og i tilfelle avgi til Stortinget innstillig om særlige utenrikske spørsmål og hvad dermed står i forbindelse».

Disse spørsmål har vært drøftet i komiteen, og komiteen har ikke funnet nogensomhelst opfordring til å avgi nogen innstilling om dem for Stortinget. Og det er presidentens bestemte opfatning at i en tid som denne er det ikke alene utjenlig, men likefrem farlig, både å mangfoldiggjøre redegjørelser og å innby til altfor gjentagne diskusjoner om dem, hvor der ikke foreligger positive ting og forslag som Stortinget må ta standpunkt til. Men det er etter presidentskapets anmodning at utenriksministeren har gitt redegjørelsen her og har gjentatt alle de ting som tidligere har vært meddelt utenrikskomiteen, for at alle Stortingets medlemmer skulle bli bekjent med dem og få adgang til å stille spørsmål eller be om de opplysninger som de måtte ønske å få.

Statsråd Koht: Det er sjølvsagt at ikkje eg vil leggja meg upp i den måten som Stortinget vil dryfta desse spursmåla på; men eg trur eg må få lov å segja at eg er heilt einig med presidenten i den ting, at um desse hypotetiske spursmåla som det her kann bli tale um, er det ikkje mogleg å gjeva noko slag tilråding, korkje til Stortinget eller til bruk for Regjeringa; for desse hypotetiske tinga kann melda seg på so mange måtar, so det er ikkje råd å sjå i fyrevegen alt det som kann henda. Det er klårt at Regjeringa og serskilt utanriksministeren er takksam for alt det som kan koma fram her i Stortinget om desse spursmåla, til rettleiing både um kva slag spursmål som melder seg, og um dei synsmåtene som vi må løysa desse spursmåla under, og eg er takksam for dei ting som er komne fram no her i kveld.

Både hr. Mowinckel og sidan hr. Kårbø har peika på ymse av dei vanskanne som naturleg kann koma til å melda seg under den krigen som går på. Sume av desse spursmåla har meldt seg alt no, eller i det minste soleis at vi har teikn til at desse spursmåla vil koma. Det er då serskilt slikt noko som gjeld skipsfarta vår, der vi har teikn som tyder på at den britiske regjeringa til eksempel ynskjer å regulera skipsfraktane, og det kann vera andre slike ting som alt no har meldt seg. Alle slike spursmål må Regjeringa sjølvsagt fyrebu seg på so godt ho kann, ho må vera budd på alle

slike ting, men kann ikkje godt taka dei upp til løysing fyrr dei melder seg. Men eg vil då nemna at for skipsfarta er sjølvsagt det viktigaste av alt å få greie på korleis den britiske regjeringa steller seg. For trass i alle tyske u-båtar er likevel England mektigast på havet. Dessutan har Tyskland — den tyske regjeringa som no sit — gong på gong forkynt at ho vil fylgja med England i den måten som England går fram på, *med* eller *mot* folkeretten. Det er der Tyskland vil fylgja etter. Noko av det aller viktigaste for oss er difor å ha på det reine kva slag grunnsetningar og kva slag politikk den britiske regjeringa vil fylgja i alle desse vanskelege spursmåla som gjeld for den norske skipsfarta. Eg kann då nemna at nettupp no i kveld går det en kurer til London med instruks til den norske legasjonen der, at han stilt og under hand skal taka upp med desse spursmåla, sjå til å få greie på korleis den engelske regjeringa tenkjer seg det, serskilt i slike ting som ho alt har gjort, og som vi ikkje er nøgde med: dei vilkåra som er sette for norske skutor når dei skal få kol i England. Slike spursmål må vi få taka upp, og vi må få greie på koss den britiske regjeringa står.

Hr. Mowinckel har átvara mot serskilde avtalar um slike spursmål. Det har eg sagt fyrr når det gjeld desse handelsspursmåla som alt no ligg fyre, at vi i Regjeringa — like eins som dei andre nordiske regjeringane — er imot å ha formelle avtalar; men ei viss forståing er vi nøydde til å koma til, det er ikkje mogleg å sleppa undan det um vi i det heile vil kunna halda handelen og skipsfarta vår uppe. Men det aller fyrste er då å få vita korleis dei tenkjer i England og lata dei få vita korleis vi tenkjer um alle desse sakene. Og der er det då greitt at vi har visse fyremuner som vi kann stå på, som gjeld for oss, likeeins som den britiske regjeringa har den fyremunen å sitja med makta, so her er eit samspel millom ulike faktorar som det gjeld um å finna fram i. Alt dette må då Regjeringa freista på å løysa so godt som ho kann.

Hr. Stray har nemnt eit par serskilde spursmål. Han har nemnt spursmålet om nøytralitetsbrot som kann ha gått for seg mot Noreg. Til Utanriksdepartementet har det endå ikkje kome ei einaste melding um slike nøytralitetsbrot. Fyrr krigen braut ut, hadde vi eit par tilfelle med britiske krigsfly som kom ulovleg inn på norsk område, og det har vi protestert mot i London. Etterpå har vi ikkje fått meldingar om nøytralitetsbrot. Men vi har set sume gjeteord um det i sume blad, og just i dag fyremiddag er det at vi i Utanriksdepartementet har teke upp desse spursmåla og vil freista få ettergranska um her har gått

for seg nøytralitetsbrot. For det er ikkje alle meldingar um slikt som kann vera heilt pålitande. Og serskild er det ikkje alle meldingar som ein kann segja *provar* det som blir fortalt. Skal ein prova at fly eller undervatnsbåtar har vore inne på norsk umråde, so må ein ha peilingar og vitnemål, soleis at ein med sanning kann stå fram med dei og nytta dei mot ei framand regjering. Og det er slike spørsmål som vi nett i dag har teke upp i Utanriksdepartementet, og vi vil freista på å få ein skikk på dei sakane.

Hr. Stray har nemnt handelsspionasjen. Det er ikkje noko som høyrer under mitt departement; men eg kann likevel kanskje få lov å segja at vi har i Regjeringa sjølv sagt klårt for oss at slik handelsspionasje går for seg. Vi har væpna oss på den måten at vi no har fått ei kongeleg fyresegn som set straff for slikt. Det er alt ein god ting å ha; for det hadde vi ikkje fyrr. Men det viktigaste av alt dette er sjølv sagt dei ettergranskingar som blir gjort gjennom politiet, og det trur eg nok eg torer segja, at politiet og har god greie på at slikt noko går for seg, og freistar å få tak i det der det er råd. Og er det nokon som har noko dei serskilt kann melde um, er det greitt at ein tek mot det med glede, det kann vera til hjelp.

Lykke: Jeg vil ikke forlenge denne debatt, men det var noen uttalelser av hr. Førre og hr. Stray som gjorde at jeg gjerne vil ta ordet allikevel. Jeg tror at Stortinget har krav på at utenriksministeren holder Stortinget mest mulig ajour på den måten som det er skjedd idag, ikke bare gjennom den utvidede utenrikskomite, men at utenriksministeren når Stortinget er samlet som i dette tilfelle gir en utredning, om det ikke er en lang utredning, når han har noget nytt som han vet interesserer Stortinget. Stortinget vil sette stor pris på at utenriksministeren da også benytter anledningen til å få Stortinget i tale på den måten som det er skjedd idag. Å opta nogen diskusjon om disse ting eller legge saken ut eller sende den til komiteen er tiden altfor alvorlig til. Tiden er altfor alvorlig til at vi kan begynne å legge ut denne redegjørelse og behandle den som en almindelig innstilling eller på almindelig måte. Vi får være fornøiet med at utenriksministeren på en så utførlig måte har gitt Stortinget opplysning om denne situasjonen vi er oppe i, og også om hvilke ting man kan vente sig i den nærmeste fremtid. Hvordan Regjeringen akter å møte de forskjellige situasjoner, kan han selvsagt ikke si noget om her i dag; den ene parts opptreden vil være avgjørende for ens holdning likeoverfor den annen part.

Hr. Joh. Ludw. Mowinckel sa et ord som jeg gjerne vil understreke, fordi jeg tilfeldigvis hørte på i radio da man sendte ut denne advarselen til de norske skib. Da jeg senere hørte hr. Joh. Ludw. Mowinckel påtale det, forstod jeg igrunnen hvilken rekkevidde det at denne meddelelse kom på det tidspunkt kunne ha, og visstnok også utvilsomt hadde. At man pisket op gemyttene på den måte ved denne sene kveldsmeddelelse, tror jeg kanskje også er en smule årsak til at man idag oplever det som hr. Joh. Ludw. Mowinckel var inne på. Rimelige krav fra de underordnede sjøfolk — det er ikke det det er tale om — som hr. Joh. Ludw. Mowinckel sa, de skal ha sin gode hyre, de skal ha sin rummelige hyre, og de skal ha sikkerhet på enhver måte, men det er tegn som tyder på at de her går meget lenger enn de har gjort tidligere og enn nogen har tenkt sig at de skulde gå. Jeg hørte tilfeldigvis en av de fremste redere, en reder som er meget godt anskrevet nettop blandt sjøfolkene si: Jeg kjenner dem ikke igjen, for kravene er så overmåde store idag. Jeg beklager det. Det kan være at den omstendighet at alle likesom blev så opskaket, og at denne ubåtkrigen er blitt skildret som pågående i skarpere former enn den i virkeligheten pågår, har bidratt til å skake sinnene op og skape forhold som ikke burde ha vært tilstede.

Får jeg lov til å gjøre utenriksministeren et spørsmål? Det har vært nevnt at det handelspolitiske varebytte selvfølgelig kommer til å spille en stor rolle. Det blev nevnt at de såkalte Oslo-stater hadde en avtale om mest mulig å støtte hverandre med varebytte. Jeg tror at utenriksministeren nevnte at Belgien gjerne vilde ha hjelp av vår handelsflåte, og kanskje også med varer, og at de kunde skaffe kull og jern til oss. Det er utmerket. Der er et felt hvor jeg tror utenriksministeren vil gjøre Stortinget en stor tjeneste, hvis han på den måte som han selv finner riktig, vil holde Stortinget litt ajour med hvilke avtaler som er truffet og man kan treffe med disse vennskapelig innstillede land om varebytte. Jeg spør om det fordi jeg kjenner til at det er enkelte varer som det vilde være meget ønskelig om vi kunde få fra enkelte av disse land, og som det er mulig vi på denne måte kunde bytte til oss. Jeg så en artikkel — ikke fordi jeg på nogen måte vil citere det som noget jeg går ut fra er absolutt riktig — men jeg så i pressen at det var adgang til å få noen varer fra Sverige, men man kunde ikke få valuta til å betale disse varer. Jeg går ut fra at det har en forklaring. Jeg nevner det ikke fordi jeg vil endossere for den meddelelse, men jeg nevner det bare fordi vi også der har et spørsmål som for Regjeringen vil bli meget vans-

kelig, og som vil komme sterkt i forgrunnen. Jeg nevnte det allerede igår, at det er ikke nok at vi har adgang til å få varene, at vi kan få tilførsler både av det ene og det annet — men det er spørsmål om betingelsene, og det er spørsmål om vi selv blir satt istand til ved vår skibsfart og ved vår eksport å skaffe motvaluta for det vi får inn. Det er et meget stort spørsmål, og jeg tror nok at hvis det er varer som det virkelig er om å gjøre å få inn, så bør man ikke idag betenke sig på å skaffe valuta, når det gjelder innførsel fra Sverige, men jeg kjenner som sagt ikke til hvilke varer det her dreier sig om.

Peersen: Jeg vil begynne med å si at jeg beklager, at det ikke er nogen tilstede for rederrepresentasjonen som her kunde forklare hvad grunnen var til at man gjennom Regjeringen fikk utferdiget den henstilling at norske skib blev i norske havner. Jeg svarte på det sted hvor jeg hadde anledning til å høre den samme kritikk, at sålenge vi ikke hadde nogen rede på hvad såvel rederforbundet som krigsforsikringen hadde til begrunnelse for å la utsende denne meddelelse, var det vanskelig for oss å gjøre oss op nogen mening om det. Jeg føiet der til og kan si det også her, at på vår havn lå der den søndag omkring et snes skib, svenske og finske, som allesammen hadde fått ordre om å holde sig innenfor nøytral havn. Jeg vet ikke om denne nervøsiteten kunde skyldes visse erfaringer som man hadde fra forrige krig, og jeg vil her få lov til å nevne et tilfelle. Den daværende utenriksminister Ihlen kom en dag til mig og sa, at han hadde fått tilsagn fra den tyske gesandt om at de skib som hadde forlatt havn uten å ha kjennskap til krigens utbrudd, skulde bli spart, og han bad om at man for et rederi, som jeg hadde noget med å gjøre og som på det tidspunkt var Sørlandets største rederi, skulde få opgave over hvilke skib det var og hvilken posisjon de da hadde, så skulde han befordre det videre, og de skulde bli behandlet skånsomt. Jeg reiste til Kristiansand og fikk opgave over samtlige skib, og utenriksminister Ihlen fikk den og overleverte den til den tyske gesandt, og resultatet av de opplysninger var at ikke et eneste skib kom i land, de blev torpedert allesammen. Det tør være at rederne har en smule erfaring fra den tid og har fryktet for kostbar tonnasje. Jeg skulde ha interesse av å spørre utenriksministeren, om han har tenkt på eller om der er avtalt noget med gesandtene om, hvorvidt der skal bli tatt noget spesielt hensyn til de skib som nu måtte være gått fra fremmed havn og ikke har radio ombord og derfor er uvitende om krigens utbrudd?

Moseid: Jeg forlangte ordet for å si et par ord om den formelle behandling av den redegjørelse vi har fått fra utenriksministeren. Det vanlige i de senere år har vært at redegjørelsen er blitt trykt og omdelt til Tingets medlemmer, og at så Stortinget senere har fått anledning til å drøfte den på grunnlag av det gjennemsyn man har foretatt, og jeg mener at det er praksis som bør oprettholdes. Når jeg for min del ikke mener at det behøver å hevdes i dette tilfelle, er det fordi vi her er i den heldige stilling, såvidt jeg kan dømme om det, at de retningslinjer og prinsipper som utenriksministeren har gitt uttrykk for, helt ut svarer til det syn som Stortinget har gitt uttrykk for gjennom sin nøytralitetserklæring, og det skulde derfor ikke være nødvendig på dette tidspunkt å utdype diskusjonen om prinsippene. Hvad der siden kan melde sig av konkrete spørsmål, må bedømmes ut fra disse retningslinjer og prinsipper, slik at vi alltid i første rekke tar sikte på utvilsom nøytralitet. For mitt vedkommende vil jeg gjerne ha uttalt, at når jeg ikke stiller krav om at denne redegjørelse skal trykkes og omdeles, så er det av nevnte grunn, og ikke fordi jeg mener at prinsippet bør forlattes. Det vil nårsomhelst kunne melde sig spørsmål som det er nødvendig å behandle på vanlig måte.

Statsråd Koht: Hr. Lykke reiste eit spørsmål til meg um dei avtalane som skulde vera gjorde med dei andre Oslostatane um innbyrdes hjelp, serskilt um varebyte. Eg må då segja at med Oslostatane reint ålment set finst det i dag inga avtalar. Det er dryftingar som går for seg, men inga avtalar er gjorde. Derimot finst det visse avtalar med dei andre nordiske regjeringane, avtalar som ikkje er detaljerte, men som likevel slær fast ei økonomisk samhjelp millom desse landa, soleis at vi skal fyrst og fremst tenkja på kvarandre når det gjeld um utfylling for dei varone som kvart einskilt land ikkje har. Dette er avtalar som serskilt kann koma til å vera viktige for tilhøvet millom Noreg og Sverige. Både for di desse tvo landa er so nære granneland, og for di vi i sanning har varor som kann utfylla noko av det som det andre landet ikkje har.

Hr. Lykke nemnde at serskilt skipsreidarane våre og sjøfolka skulde ha vorte so oppskremde for di det på den dagen då krigen braut ut, vart sendt ut ei varing til alle norske skutone um dette at det var krig, og at dei burde no søkja inn til norsk eller anna nøytral hamn. Eg trur for min part at det ikkje var so gale at dette vart gjort etter oppmøding frå Norges Rederforbund; for eg trur alle hadde klart for seg at når krigen kom,

var alt endå på det uvisse, ingen kunde vita nokon ting um korleis den krigen skulde bli ført, so det var rett at den varinga vart sendt ut til skutone våre. Eg nemnde, då eg hadde ordet her fyrste gongen, dessutan ein serskild ting som er ei statsinteresse, dette at vi ikkje burde ha so alt for mange av skutone våre liggjande i hamner hos dei krigførande. Vi kunde stå friare i dryftingar med desse krigførande um heile skipsfarta vår, når dei ikkje hadde eit altfor sterkt tak på oss med at so mange skutor låg heime hos dei. Det har synt seg alt no at det har desse krigførande statar kunna nytta ut på ein måte som i det minste den norske regjeringa ikkje har kunna vera glad for, og som Rederforbundet heller ikkje har kunna vera glad for. Men hr. Lykke tok med i den same samanhengen, då han nemnde at denne varinga kunde ha skremt upp folk, det som var sagt um u-båtskrig og fårane ved den. Um det har ingen ting vore sendt ut frå den norske regjeringa. Tvertimot, med det same desse meldingane kom i telegram frå London um at det no skulde vera uavgrensa u-båtskrig, sytte eg for å få det avsanna i blada med ein gong at det hadde vi inga melding um, tvertimot vi meinte det var urett. Og det vart avsanna frå tysk side same dagen. Eg kann vel her no leggja attåt, at det var etter samråd med det norske utanriksdepartementet. — Men her er det då eit naturleg høve for meg til å streka under det som hr. Førre og hr. Mowinckel peika på, at det vilde vera bra med alt som blir skrive um desse spursmåla her under krigen, at pressa vår ikkje var altfor snar til å taka upp alle dei fårane som kann melda seg, for ein skulde aldri måla fandan på veggen fyrr ein hadde han der. Det berre skræmer upp folk i utrengsmål. Eg vil råda til at pressa vår tek med ro desse ting som melder seg i alle desse spursmål. Eg trur at ro og kald tanke her er av dei ting som skal vera til hjelp for oss i politikken vår og i tilhøvet vårt til framande land.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det som var skadevirkningen ved den meddelse som stoppet så momentant vår normale skibsfart, var nettopp det at folk, ikke mindst folkene ombord, fikk inntrykk av at den ubegrensede u-båtskrig allerede var begynt. Nu, det var ikke derfor jeg bad om ordet, men jeg bad om ordet for å si like overfor det hr. Peersen fortalte, at det må skyldes en feilerindring, for i begynnelsen av den forrige krig var det ikke nogen u-båtsangrep. Og at en tysk gesandt skulde ha lovet en norsk utenriksminister at visse skib skulde bli beskyttet og at samtlige skib bakefter skulde forsvinne — nei, så slem har det vel aldri vært. U-båtskrigen begynte

først på et senere tidspunkt, og da kunde viselig ikke nogen tysk gesandt love noget norsk skib en særskilt beskyttelse.

Peersen: Jeg kan bare i anledning av hr. Mowinckels betvilen av at det forholder sig så, si her at det forholder sig således som jeg har fortalt.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det er ikke noget bevis.

Protokollen blev derefter oplest uten å foranledige nogen bemerkning.

Møtet hevet kl. 19,15.

Møte for lukkede dører lørdag den 16 september 1939 kl. 10.*

President: Magnus Nilssen.

Dagsorden:

Innstilling fra den forsterkede spesialkomite om nøytralitetsrådgerder og om Hæren og Sjøforsvaret (innst. S. VIII).

Presidenten: Presidenten vil foreslå at møtet holdes for lukkede dører — og anser det for enstemmig bifalt.

Videre foreslås Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer, samt ekspedisjonschef Helgerud og avdelingschefene Abel, Lorck og Mjøllner gitt adgang til møtet, samt de sedvanlige presse menn som har vært gitt adgang til hemmelige møter. — Det ansees bifalt.

T. Sverdrup: Jeg har personlig ikke noget å bemerke til meldingen om det opsatte nøytralitetsvern, iallfall ikke for den branches vedkommende som jeg kjenner, marinen og kystforsvaret i det hele. Men jeg vil gjerne gjøre nogen bemerkninger først og fremst til det som komiteen har, som en enstemmig innstilling, gjort til meddelelsen, og likeledes tillate mig å stille enkelte forespørsler for å orientere mig selv og kanskje også andre tilfeldige interesserte i det samme spørsmål.

Man vil legge merke til at man har pekt på like overfor departementet at det kanskje kunde være riktig å forsterke luftvernregimentets personell ved en forskyvning innen befalsskolens klasser, således at f.eks. artilleriets befalsskole under den nuværende situa-

*Offentliggjort i redigert form i Dok. 5, 1940. De deler som da ble utelatt, er her markert med en loddrett strek.